

LA POBRESA I LES INSTITUCIONS ASSISTENCIALS A LA BARCELONA MEDIEVAL

LA PIA ALMOINA DE LA CATEDRAL DE BARCELONA

L'acció caritativa i assistencial vers els necessitats, d'acord amb el manament evangèlic, va ser practicada des de temps antics en totes les esglésies, però principalment a les catedrals i als monestirs. A casa nostra, les primeres notícies documentades són, però, de després de recuperar el país als àrabs i de la restauració de la vida canonical a les catedrals. A la Seu de Barcelona les primeres referències són les disposicions testamentàries del bisbe Vives (974-995), per les quals, una vegada satisfets tots els preceptes per ell establerts, els seus marmessors havien de destinar els béns que sobressin a l'adquisició d'ornaments litúrgics i a l'atenció dels pobres i pelegrins.

Edifici de la Pia Almoina de laatedral de Barcelona (1460-1548)

L'home de l'edat mitjana era plenament conscient de la fragilitat de la seva existència terrenal. La por de la mort no era tan sols la por de finir el pas per aquest món, sinó sobretot la por de la condemnaió eterna.

Calia doncs, fer penitència i caritat. L'Església va afavorir l'exercici de l'almoina amb la imposició de multes i com a penitència en el moment de la confessió. Això va propiciar les donacions testamentàries *pro remedio animae*, que van permetre la fundació de moltes institucions assistencials.

En els països de parla catalana, que formaven part de l'antiga província eclesiàstica Tarraconense, van néixer, a redós de les canòniques de moltes catedrals, unes institucions conegudes amb els noms d'Almoines o Pies Almoines, l'objectiu de les quals era l'alimentació diària d'un determinat nombre de pobres, finançada a través de la fundació de porcions o racions diàries d'aliments, assignades a un determinat pobre, generalment elegit segons les normes dictades pel fundador.

Restes de la muralla a la plaça dels Traginers, per on es creu que van entrar les tropes d'Al-Mansur.

Les conseqüències de la destrucció de Barcelona per les tropes d'Al-Manzur l'any 985 foren molt considerables. El gran esforç econòmic per a la reconstrucció va causar un important empobriment de la població. La catedral i la canònica també van travessar un període de crisi que va afectar tant les persones com a les edificacions.

A finals del segle X, la Canonja de Barcelona era una institució que aplegava uns clergues que assistien el culte a la catedral. Eren canonges seculars, o sigui,

regits per unes regles establertes per les capitulars d'Aquisgrà de l'any 816, que se'ls permetia tenir propietat privada, podien residir i fer vida en comú, però no estaven pas obligats a fer-ho i cadascú podia viure en el seu domicili particular.

L'any 995 el bisbe Aeci va rebre un llegat testamentari d'un tal Robert, que consistia, entre altres béns, en vint peces de tela de diversos colors. Amb el llegat de Robert, dotacions fetes pel mateix Aeci i altres bisbes de Catalunya, l'any 1009 es va poder procedir a la restauració de la Canònica que per diverses circumstàncies estava en greu decadència. També els comtes de Barcelona van aportar a l'obra de restauració la donació del castell de Barberà, de les seves esglésies i una important quantitat d'or en remei de les seves ànimes i de les dels seus pares.

Escut de la Pia Almoïna de la Catedral de Barcelona

La Reforma romana o gregoriana va representar molt més que un procés d'independització feudal de l'Església. Va voler ser, sobretot, un retorn a la puresa

de l'evangeli. Un dels objectius de la reforma era el de millorar l'estat dels clergues, per la qual cosa es va procurar la creació de comunitats de clergues regulars o sacerdots que visquessin sota una regla. Com que es tractava de cercar una vida més austera, entorn de l'any 1040, l'abadia de Sant Ruf d'Avinyó va adoptar les normes i doctrina de sant Agustí. Aquesta experiència de vida religiosa que s'anomenava "*vita apostolica*", cercava els ideals evangèlics, especialment pel que fa a la castedat i a la pobresa. Comportava la vida en comú i la no-possessió de béns particulars. Va ser potenciada pels Papes, que d'aquesta manera van procurar la reforma de les canòniques que seguien les normes aquisgraneses.

Home eminent d'aquesta època va ser el prelat barceloní sant Oleguer. Prior del monestir reformat de Sant Adrià del Besòs, abat de Sant Ruf d'Avinyó, bisbe de Barcelona i posteriorment arquebisbe de Tarragona, va ser conseller dels comtes de Barcelona i va assistir a un gran nombre de concilis que els papes van convocar per tot Europa en aquella època. Va ser gran impulsor de la Reforma gregoriana en els bisbats i en els capítols de les catedrals. Sent un gran reformador de les canòniques, va morir a Barcelona l'any 1137 sense poder veure reformada la de Barcelona per l'oposició dels seus canonges, la qual va continuar governant-se per les capitulars d'Aquisgrà de l'època carolíngia. El canonges van tenir sempre una sensibilitat especial vers els pobres i captius als quals van socórrer a través de la Almoïna, que a partir de la segona meitat del segle XV es va conèixer amb el nom de Pia Almoïna de la catedral de Barcelona.

L'any 1161 podem considerar com l'origen de la primera etapa de l'entitat, quan el canonge sagristà de

la seu, Pere de Claramunt, va oferir unes propietats i uns delmes per alimentar diària i perpètuament tres pobres. Fins llavors existia a la catedral el costum d'alimentar els pobres que acudien al menjador canonical principalment durant els dies de Quaresma. Era l'almoïna coneguda com *almoïna de mandat*.

Entre els anys 1161 i 1275, disset persones van fundar porcions alimentàries, administrades pels

St. Llorenç alimentant els pobres
Fra. Angélico, Museus Vaticans

canonges o beneficiats, segons l'època, amb la finalitat d'atendre a uns pobres designats prèviament i de manera vitalícia als quals se'ls oferia un sol àpat al migdia. Aquest àpat generalment consistia en pa; vi, com a font d'obtenció de calories; carn, uns tres dies per setmana; peix fresc o en salaó o bé ous o formatge en dies d'abstinència. També acostumaven a rebre una ració de productes vegetals (cols, espinacs, faves, naps,

cebes etc.), que formaven part d'un cuinat diari. El nombre de racions alimentàries servides diàriament va anar variant segons les èpoques però sembla que durant els segles XIV i XV es va establir i va arribar a un màxim de 288 cada dia.

Fins a mitjan segle XII s'atenia als pobres en els menjadors i dependències canòniques, a tocar del claustre de la catedral. Les obres de la catedral gòtica,

iniciades el 1298, van fer traslladar el refectori de lloc i vers el 1460 es va construir l'edifici gòtic, que coneixem actualment com Casa de l'Almoina, seu del Museu Diocesà. Posteriorment durant els anys 1546-1548 la construcció va ser ampliada amb un nou cos adossat en estil renaixentista.

La complexitat que representaven les diferents administracions en la gestió del patrimoni de l'Almoina, va decidir al bisbe Arnau de Gurb i al capítol, l'any 1275, a emprendre una reforma per la qual la gestió, unificació de porcions i administració del patrimoni restà sota l'esguard del bisbe i els canonges, representats per dos procuradors que responien solidàriament davant del capítol i que es renovaven cada dos anys el dia de la festa de la Santa Creu de maig, patrona de la seu. A partir de la nova administració, el patrimoni de l'Almoina en terres, masos, cases, molins etc., té una gran expansió. En primer lloc dins del perímetre emmurallat barceloní i més tard a les poblacions properes. Més enllà dels límits diocesans també tenia propietats a diversos indrets, fins i tot a València i a Mallorca.

Els procuradors de l'Almoina, a més a més de la tasca dirigida a l'administració del patrimoni, també havien de tenir cura d'obtenir profits que permetessin fer noves adquisicions i poder complir amb els objectius de la institució: l'alimentació diària dels necessitats.

El bisbe Arnau de Gurb, bon jurista, coneixedor de l'anomenat *Ius Comune*, nou ordre jurídic que va penetrar a Catalunya durant el regnat de Jaume I, va pensar que l'explotació agrícola basada en l'establiment emfitèutic era la més adient per a la bona administració de l'Almoina. Se cedia a un pagès a perpetuïtat un predi per tal que fos treballat i

millorat a canvi d'una quantitat a l'entrada i el pagament d'un cens anual en diners o en espècie.

Després de la gran expansió territorial durant la tercera dècada del segle XIV, l'Almoina va patir una època de moltes dificultats. La crisi cerealística esdevinguda el 1333, "lo mal any primer", que va venir acompanyada amb l'aparició de la pesta negra, l'any 1348, va delmar la població urbana i rural de Catalunya. L'Almoina va procurar conservar les propietats davant de la creixent despoblació i mortalitat provocades per la fam i la pesta.

Pintura mural que decorava el refetor de la Pia Almoina de la Catedral de Lleida 1330-1345 (Museu Diocesà i Comarcal de Lleida)

Per poder continuar la seva tasca caritativa, els procuradors de l'Almoina es van veure obligats a assegurar un gran patrimoni dintre del nucli urbà de Barcelona per aconseguir rendes en metàl·lic,

necessàries per poder realitzar grans inversions rurals. Es realitzaren molts contractes de permuta i de compravenda i es va procedir a la reducció de censos que comportava el canvi del pagament que es cobrava en espècie o parts proporcionals de la collita, a un pagament generalment en moneda. Les principals causes d'aquests canvis van ser l'esterilitat de la terra i el deteriorament del predi, que solia portar aparellada l'obligació de construir.

La marxa econòmica de l'Almoina es va veure afectada per les circumstàncies polítiques i socials que va viure el país en especial en els períodes de guerra que minvaven els recursos i la capacitat de recaptació. Les lleis desamortitzadores del 1842, que van expropiar els béns eclesiàstics, impedièn la desaparició de les Almoines. L'Estat donava els rèdits del capital expropiat als antics propietaris perquè continuessin donant assistència als necessitats. L'any 1986 d'acord amb l'Estat, es va liquidar definitivament l'Almoina. En aquell moment el capital existent eren 23.000 pessetes en paper de deute de l'Estat.

Aquesta obra està subjecta a una llicència de Reconeixement No Comercial Sense Obra Derivada 3.0 No adaptada de Creative Commons